

Sprawozdanie

komisji gospodarstwa krajowego o sprawozdaniu Wydziału krajowego, w przedmiocie krajowych zakładów rolniczych tudzież gospodki i folwarku w Dublanach.

Wysoki Sejmie!

Załatwiając powyższe sprawozdanie Wydziału krajowego, komisya gospodarstwa krajowego zbadawszy cały zakład naukowy na miejscu przez sprawozdawcę komisji w następującem sprawozdaniu omawia każdy z tamtych zakładów z osobna, w tym samym porządku, w jakim je sprawozdanie Wydziału krajowego przedstawia.

Szkoła wyższa.

Większa liczba zapisujących się uczni na pierwszy rok szkolny 1897/8 daje otuchę że społeczeństwo nasze uzna wreszcie potrzebę wyższej szkoły rolniczej i że zakład dublański tak wzorowo urządzony a kosztownie przez kraj utrzymywany przestanie cierpieć na brak uczni.

Do tego pomyślnego objawu, przyczyniło się może obniżenia rocznej płacy ucznia, którą Wydział krajowy, w porozumieniu z kuratorją, na życzenie komisji gospodarstwa krajowego, wyrażone w zeszłorocznym sprawozdaniu na 350 zł. obniżył, a suma ta obejmuje całoroczne utrzymanie ucznia w gmachu internatowym razem z czesnem, wpisowem i taksą na laboratorium.

Idąc jeszcze dalej zniósł także Wydział krajowy obowiązek noszenia mundurów co każdego ucznia 100 zł. kosztowało.

W obec tak daleko idących zmian, komisya gospodarstwa krajowego sądzi, że obecnie nawet mniej zamożni młodzi ludzie mogą z tego zakładu korzystać, a koszta utrzymania, i nauka wypadną z pewnością taniej niż wysyłając młodzież do zagranicznych instytucji.

Na pierwszy rok zapisało się dwunastu nowych uczni, wprawdzie ogólna liczba uczniów razi jeszcze przykrą dysproporcję między kosztami przez kraj wyłożonymi, a uczącą się młodzieżą, to przyczyną jest głównie słaby zastęp uczniów na drugim roku szkolnym, albowiem wszystkiego dwóch pozostało.

W zeszłorocznym sprawozdaniu komisya gospodarstwa krajowego zgodziła się wprawdzie na złagodzenie regulaminu osobistej wolności uczni, po za godzinami

nauki, z naciskiem jednak zaznaczyła, że wszelkie dalsze zwalniania instrukcyi, uważałaby za szkodliwe, pomimo więc że zniesienia noszenia przepisanych mundurów uważałaby można za pewien wyłom z instrukcyi, to jednak zgadza się wyjątkowo z tem rozporządzeniem, ze względów oszczędnościowych dla uczni.

Komisya zbadawszy cały zakład na miejscu, z zadowoleniem uznaje, że przepisy, co do frekwencyi, przymusowego egzaminu na pierwszym i drugim roku szkolnym, jak też i głównego egzaminu, w całej pełni i ściśle są przestrzegane, a zarazem z radością stwierdza, że egzamin roczny wypadł bardzo dobrze, i że tak duch młodzieży jak chęć do nauki jest zupełnie zadowolniającą.

W zeszłorocznem sprawozdaniu komisya zaznaczyła z naciskiem potrzebę tego rodzaju zmiany planu wykładów, aby młodzież z praktycznem wykonywaniem robót gospodarskich bliżej i dokładniej zapoznawać się mogła.

Wydział krajowy nie zapoznając słuszności tego życzenia, polecił Dyrekcji i kolegium nauczycielskiemu do zastanowienia się i przedstawienia wniosków, co do odpowiednich zmian w wykładach, i pomimo iż ta sprawa jeszcze dojrzałą nie jest, komisya gospodarstwa krajowego wyraża nadzieję, iż to w krótkim czasie nastąpi, i że młodzież wychodząca z Dublan prócz bardzo poważnej wiedzy teoretycznej, posiędzie także praktyczną, niezbędną do administrowania większych i średnich majątków.

Szkoła Dublańska do praktycznych demonstracyi, we wszystkich prawie działach gospodarstwa wiejskiego, jest zupełnie przygotowaną, brakuje jej tylko szerszego pola dla nauki mleczarstwa.

Jeszcze w roku 1888 postanowił Wysoki Sejm na wniosek posła Struszkiewicza i Langego w sprawie podniesienia gospodarstwa nabiiałowego, zająć się tą kwestyą a w roku 1890 przeznaczył Wysoki Sejm sumę 1200 zł. na założenie małej mleczarni w Dublanach w którejby dla pouczenia uczniów nie wielką ilość mleka, na masło i ser przerabiano.

W roku 1891 wydano z tej kwoty 600 zł. na zakupienie separatora i ogrzewacza, ponieważ jednak w tymże roku zwołana ankietą dla spraw mleczarskich, większą mleczarnię w Dublanach projektowała, suma drugich 600 zł. wydaną nie została, i na tem rzecz stanęła.

Komisya gospodarstwa krajowego nie mając pod ręką kosztorysów założenia mleczarni w Dublanach, nie może przedstawić za nego na razie wniosku.

Nie zapoznając jednak tego ważnego działu gospodarstwa krajowego, który powinienby się różnie i systematyczniej niż dotąd w kraju naszym rozwijać. Komisya gospodarstwa krajowego sądzi, iż należy polecić Wydziałowi krajowemu, aby się nad tą kwestyą zastanowił i w przyszłości swe zdanie oparte na zbadaniu ewentualnych kosztów założenia mleczarni jako obiektu demonstracyjnego dla wyższej i niższej szkoły przedstawił. W tym też celu przedstawia komisya gospodarstwa krajowego Wysokiemu Sejmowi rezolucyę do przyjęcia.

Wydział krajowy proponuje zwinąć w etacie szkoły wyższej, dwie posady asystentów i posadę docenta, a mianowicie: docenturę dla zoologii i oddzielną docenturę dla fizjologii zwierząt domowych, a stworzyć na to miejsce jedną etatową posadę profesora-adjunkta. Komisya gospodarstwa krajowego zgadza się z powyższą propozycyą.

Zeszłoroczną uchwałą Wysoki Sejm upoważnił Wydział krajowy do postawienia domu kosztem 9000 zł. dla pomieszczenia jednego profesora. Ponieważ budowa ta wykonaną nie została, proponuje Wydział krajowy prócz tejeż, także w tym roku postawienie szopy na pomieszczenie maszyny i narzędzi rolniczych kosztem 4.500 zł.

Komisya gospodarstwa krajowego zbadawszy przez referenta rzecz na miejscu, przyszła do przekonania, że szopa ta jest koniecznie potrzebną, albowiem prócz przedwczesnego zniszczenia narzędzi przez nieposzanowanie, stają się one wprost niedostępne dla uczniów, i dla celów demonstracyjnych zupełnie nie przydatne. Komisya proponuje zatem przystąpić w tym roku do budowy domu dla jednego profesora, i szopy na narzędzia rolnicze.

Wydział krajowy proponuje uchylenia uchwały sejmowej z dnia 7. lutego 1894, mocą której ustanowił etatową posadę prefekta internatu w Dublinach. Komisya gospodarstwa krajowego zbadawszy i przyszedłszy do przekonania, iż w naszym społeczeństwie ściśle internat, z powodu wielkiej od najmłodszych lat wolności młodzieży, zaprowadzić się nie da, a posada prefekta ograniczała się na utrzymaniu wewnętrznego porządku, na dozorce służby, zgadza się na zwinienie tej posady, a utworzenie na jej miejsce nowej, zarządcy domu internatowego, bez prawa posady etatowej.

W składzie grona profesorów nie zaszła w tym roku żadna zmiana. Miejsce Dr. Michała Rozłuckiego, który zmarł na tyfus, zajął chwilowo Dr. Kozierowski, później Dr. Piwel a obecnie Dr. Czyński.

Z przeznaczonych przez Wysoki Sejm sum na wycieczki i podróże naukowe, przeznaczył Wydział krajowy połowę kosztów profesorowi Olszowemu na wystawę do Hamburga, docentowi Dr. Kowalewskiemu na sześć-tygodniową podróż dla zwiedzenia zagranicznych wyższych zakładów naukowych, Dr. docentowi Pańkowskiemu na wzięcie udziału w kursie hodowlanym w Eisenach. Dom internatowy jest w zupełnym porządku utrzymany, jednak komisya i w tym roku zaznaczyć musi, brak przyrządów do gimnastyki i szermierki.

Kończąc na tem sprawozdanie o szkole wyższej w Dublinach, przechodzimy do szkoły niższej.

Szkoła niższa.

W niższej szkole żadna większa zmiana nie zaszła. zwrócono tylko nieco większy nacisk na praktyczne wykształcenie młodzieży, aby ją lepiej obznajomić z robotami polnemi i z osobistem ich wykonaniem.

Jak w roku przeszłym profesorowie wyższej szkoły udzielają i w niej fachowych wiadomości. Zachowanie się młodzieży było zupełnie zadowolniające, a rygor wzorowy, gdyż trzymano się zasady, aby uczniów niepoddających się rygorowi, natychmiast wydalic ze szkoły. W roku 1896/7 liczyła szkoła ta 41 uczniów, wydalono 5, wystąpiło 3, pozostało w roku zeszłym 33. Na trzecim roku dziewięciu zdało egzamin końcowy, i wszyscy znaleźli posady w zarządzie większych majątków. W bieżącym roku na mocy egzaminu wstępnego wstąpiło 23, z tych wystąpiło 5, wydalono 2, pozostało na wszystkich trzech latach 40.

W obec tak pomyslnego rozwoju niższej szkoły w Dublinach, komisya gospodarstwa krajowego może tylko wyrazić swe zadowolenie, jednak zwraca uwagę, że budynek mieszkalny jest tak wadliwym, iż w najkrótszym niestety czasie trzeba myśleć o jego restauracyi.

Szkoła gorzelniana i gorzelnia.

Na zeszłorocznej sesyi uchwalił Wysoki Sejm rezulucyę, mocą której wzywa Wydział krajowy, aby poczynił starania u c. k. Rządu o założenie stacyi doświadczalnych dla przemysłu gorzelnianego krochmalnianego, piwowarskiego i t. d. przy politechnice

we Lwowie. C. k. Ministerstwo oświaty odmówiło założenia przy c. k. lwowskiej szkole politechnicznej proponowanych stacyi doświadczalnych, jako zakładu państwowego; a to z powodu, że zakład taki służyć ma w pierwszym rzędzie interesom gospodarstwa krajowego, a tem samem należy do atrybucyi Sejmu. Jednocześnie jednak oznajmia J. E. Pan Minister oświaty, że w razie założenia wspomnianych stacyi byłby skłonny przyczynić się jednorazowym datkiem do kosztów urządzenia.

W obec tej odpowiedzi ogranicza się Wydział krajowy do podania odmowy tej do wiadomości Wysokiego Sejmu, nie przychodząc ze swej strony z żadnymi dalej idącymi wnioskami. Ponieważ jednak przemysł gorzelniany jest jedynym szeroko rozpowszechnionym w kraju przemysłem rolniczym, komisya gosp. kraj. sądzi, że założenie stacyi takiej, chociażby na razie tylko gorzelnianej w Dublanach jest koniecznym, — ale ponieważ obecnie nie zna jeszcze odnośnych kosztów, nie stawia przeto sama wniosków, lecz zaznaczywszy potrzebę kraju, w tym kierunku, oczekuje przedłożenia Wydziału krajowego.

Przechodząc do szkoły, komisya zaznacza z zadowoleniem, że rozwija się zupełnie prawidłowo, młodzież oddaje się chętnie pracy i prawie wszyscy zdają egzamin z dobrym skutkiem a uczniowie, którzy dawniej kurs gorzelniany ukończyli, pracują w swym zawodzie z dobrym rezultatem; szkoda jednak że w obec dzisiejszego postępu gorzelnictwa, gorzelnia jako obiekt demonstracyjny w urządzeniu aparatu ma znaczne usterki.

Komisya gosp. kraj. nie może na razie doradzać zmiany całego aparatu, z powodu znacznych kosztów, zaznaczyć jednak musi, że gorzelnia zużyła znaczny ilość opału, że w tym kierunku nawet ze względów oszczędnościowych zmiany są konieczne, a wszczególności ze względu na uczącą się młodzież, której wydawać by się mogło, że tak znaczna ilość opału do prowadzenia gorzelnii jest konieczną. — Porządek w gorzelnii jest wzorowy, a wydatki względnie do aparatu dobre.

W tym roku została wprowadzona nauka o drożdżach prasowanych, a wykłady powierzono panu Syniewskiemu, asystentowi c. k. szkoły politechnicznej, a dla demonstacyi wprowadzono wyrób drożdży prasowanych.

Koszt z tąd wynikły uwidocznił się w pozycyi 9 preliminarza szkoły, który też tylko o tę sumę różni się od budżetu zawotowanego przez Wysoki Sejm na rok 1897. Tak jak w innych latach, tak i w tym roku odbył się sześciodniowy praktyczny kurs dla straży skarbowej i urzędników c. k. Dyrekcyi skarbowej.

Stacya doświadczalna.

Gdy przed dwoma laty Wydział krajowy na mocy uchwały Wysokiego Sejmu założył dwie stacye kontrolno-doświadczalne, a mianowicie, stacyę chemiczno-rolniczą i stacyę botaniczno-rolniczą sądził, iż te zakłady będą przez dłuższe lata służyć prawie wyłącznie dla demonstracyi szkoły wyższej, a tem samem znajdując pomieszczenie w budynkach szkolnych. Rozwój jednak samoistnego ich działania jest tak duży, a zainteresowanie się tak centralnego Towarzystwa gospodarskiego, jak jego oddziałów i w ogóle ziemian tak znaczne, że przeszły prawdziwie najdalej idące oczekiwania, czego dowodem, że w tym roku stacya chemiczna wykonała 600 rozbiórów chemicznych, zaś stacya botaniczna 1517 poszczególnych analiz. Tak szybki rozwój tych stacyi wskazuje dosadnie, jak bardzo kraj potrzebował owych zakładów, lecz teraz zachodzi obawa, czy stacye te będą się już mogły pomieścić w Dublanach, a w każdym razie w ich gmachu szkolnym. Uchwałą pod IV. zezwolił Wysoki Sejm robienie doświadczeń kosztem kraju na pięciu polach w typowych miejscowościach i na jednym ogrodzie górskim i zwiększenia skutkiem tego etatu osób w stacyach zatrudnionych, o dwóch asystentów.

W myśl tej uchwały powołał Wydział krajowy na przedstawienie kierowników p. Karpińskiego na asystenta w stacyi chemicznej, a p. Janowskiego na asystenta w stacyi botanicznej, i polecił założenie pięciu poletek doświadczalnych i ogródka górskiego.

Założenie pięciu pól doświadczalnych pod kierunkiem profesora Pomorskiego przyszło do skutku i w tym roku już robiono doświadczenia, założenie zaś ogródka górskiego, z powodu dłuższej słabości profesora Dr. Szyszyłowicza, dopiero w jesieni nastąpiło a doświadczenia wskutek tego na przyszły rok się rozpoznają.

Doświadczenia na koszt kraju prowadzone, były bardzo małe w porównaniu z doświadczeniami, jakie stacya chemiczna robiła przy pomocy innych funduszy, a mianowicie funduszy Towarzystwa gospodarskiego na 34 polach, funduszy dostarczonych przez syndykaty nawozowe na 19 polach, a przez prywatnych na 10 polach, ogółem przeto na 71 polach. — Z tego tak rozlicznego działania widzimy dosadnie, jak rolnicy nasi odczuli potrzebę stacyi doświadczalnych, i jak tego rodzaju instytucya może się przyczynić do podniesienia rolnictwa. W kraju, gdy dawniej każdy rolnik, który chcąc się o działalności nawozów sztucznych przekonać, musiał doświadczenia sam na oślep czynić i częstokroć narażać fundusze swe na pewne straty, obecnie przy pomocy stacyi doświadczalnych, nie tylko iż ma pewność co do jakości zakupionych nawozów sztucznych lecz także powiadomiony jest o potrzebie nawozowej swej gleby.

Tutaj komisya stwierdzić musi, że obydwaj kierownicy wyż wymienionych stacyj, z prawdziwie obywatelską gorliwością, a nawet powiedziec można. poświęceniem temi tak ważnemi czynnościami się zajmowali.

Jak już wyżej nadmieniono, zachodzi jednak obawa, czy przy tak szybkim rozwoju obydwóch stacyj, znajdzie się odpowiednie na nie pomieszczenie i komisya gosp. kraj. podziela w tym względzie zdanie Wydziału krajowego i zwraca uwagę Wysokiego Sejmu, że prawdopodobnie w najkrótszym czasie trzeba będzie przystąpić do nowej organizacyi tych stacyj, zaznaczając, iż szkoda byłoby, aby tak zbawienne działanie na rozwój stosunków agronomicznych kraju brakiem miejsca zatamowanem zostało.

Do preliminarza stacyi botanicznej wstawiono 500 złr. w wydatki zwyczajne, a 150 zł. w nadzwyczajne na założenie 8 pól w różnych typowych glebach na równinach, a 3 pól w okolicach podgórskich, dla doświadczeń roślin okopowych.

Z temi proponowanymi wydatkami komisya zupełnie się zgadza.

Inne wydatki trzymane są w granicach zeszlórocznego budżetu.

Dotychczas przy stacyach było zatrudnionych trzech asystentów, utrzymywanych kosztem kraju, a mianowicie jeden przy stacyi botanicznej, a dwóch przy stacyi chemicznej.

Zachodzi jednak obawa, czy w obec wyższych płac asystentów na kursie rolniczym w Krakowie i zapewnionej lepszej przyszłości, siły obecnie pracujące dadzą się nadal w Dublinach zatrzymać. Dla uniknięcia zatem tak niekorzystnej okoliczności, zachodzi już teraz potrzeba pomyśleć o zabezpieczeniu im korzystniejszej pozycyi, czy to przez podniesienie rocznych poborów, czy też przez ewentualną stabilizację po roku zadowalniającej działalności.

W obec tego komisya gosp. kraj. czuje się zmuszoną proponować zwiększenie funduszu dla utrzymania asystentów, zatrudnionych przy stacyach o 400 złr. i tę sumę w osobnym wniosku Wysokiemu Sejmowi do uchwały podać.

Folwark.

Ogólny ład i porządek, jaki sprawozdawca komisji na miejscu zastał, daje pewną rękojmię, że folwark Dublański normalnie się rozwijać i podnosić będzie, tak, że w bliskiej przyszłości stanie się wzorem nie tylko dla szkoły lecz i dla ziemian zwiedzających ten zakład.

Krowy jak i cały inwentarz wzorowo utrzymany, a mleczność tak u krów zarodowej obory Oldenburskiej, jak i Anglerów zadowolniającą. Anglery w stosunku do żywej wagi dają zadziwiająco dużo mleka, albowiem każda krowa w przecięciu waży 490, a daje 2930 litrów mleka rocznie.

Rachunki folwarczne są zupełnie dokładnie zestawione i po raz pierwszy na życzenie komisji prowadzone i zamknięte od 1-go lipca 1896 do 1-go lipca 1897. Z tego zestawienia rachunków przekonać się można, że folwark dał nawet stosunkowo znaczne dochody, bo wyżej 9 złr. z morga, a produkuje nasion kłosowych a w szczególności okopowych nadzwyczaj zadowolniającą.

Tutaj jednak komisya wyrazić musi życzenie, aby rachunki i rejestra gospodarskie i nadal były prowadzone i tak ułożone, żeby mogły służyć za wzór dla średnich majątków.

W tym roku folwark Dublański poprawił wyloty drenów założonych przed 18 laty i te obecnie normalnie funkcjonują, a przy łąkach dawniej nawadnianych, roboty rowów odpływowych są wykończone.

Na mocy uchwały Wysokiego Sejmu zeszłego roku pod III, wybudowaną została stajnia opasowa w granicach kredytu wyznaczonego; w tym roku Wydział krajowy proponuje wybetonowanie podłóg i żłobów kosztem 700 zł., z którym to wydatkiem komisya gosp. kraj. się zgadza. Prócz tego wydatku Wydział krajowy, celem uporządkowania folwarku proponuje w rubryce nadzwyczajnych wydatków trzy wydatki, a mianowicie: 1) postawienie nowego oparkarnienia; 2) nabycie nowej młocarni i sieczkarni i 3) wybudowanie czworaku dla służby folwarcznej. Pomimo, iż są to wydatki znaczne, albowiem wszystkie razem są obrachowane na 4344 złr., to jednak komisya im się sprzeciwić nie może, bo w przeszłorocznym sprawozdaniu sama uznała wydatki te za konieczne,

Na podstawie powyższego sprawozdania komisya gosp. kraj. wnosi:

Wysoki Sejm uchwalić raczy:

I. Sejm przyjmuje do wiadomości sprawozdanie Wydziału krajowego za r. 1897 o krajowych zakładach naukowych, tudzież o stacyach doświadczalnych, gorzelnii i folwarku w Dublanach.

II. Sejm uchyla uchwałę swą z dnia 7 lutego 1894, mocą której ustanowił etatową posadę prefekta internatu w Dublanach.

III. Sejm związa w etacie szkoły wyższej dwie posady asystentów i dwie posady docentów, a ustanawia w etacie profesorów-adjunktów trzecią posadę z systemizowanymi poborami, ustanowionymi uchwałą z 7 lutego 1894.

IV. Sejm upoważnia Wydział krajowy do wybetonowania podłóg i żłobów w stajni opasowej kosztem 700 złr.

Sejm upoważnia Wydział krajowy do postawienia nowego parkanu na folwarku w Dublanach, do kupienia nowej młocarni i sieczkarni i wybudowania czworaku dla służby folwarcznej łączną sumą 4344 złr.

VI. Sejm podnosi fundusz na utrzymanie asystentów zatrudnionych przy obydwóch stacyach doświadczalnych o 400 złr. do rozporządzenia Wydziałowi krajowemu.

VII. Nadto proponuje komisya gosp. kraj. następującą rezolucyę:

Wzywa się Wydział krajowy, aby sprawę założenia mleczarni, jako obiektu demonstracyjnego dla wyższej i niższej szkoły w Dublanach zbadał, tak co do rozmiarów jak ewentualnych kosztów i na przyszłej sesyi sejmowej odpowiednie wnioski przedstawił.

Lwów dnia 23. stycznia 1898.

Przewodniczący:

Gorayski.

Sprawozdawca:

Fr. Jędrzejowicz.

